

DOSJE I 542/1921.

(Događaji u Đelekovcu 1921.)

Žitelji naprednoga i buntovoga podravskog sela Đelekovca, kao i uopće stanovnici Hrvatske, te nekih drugih dijelova Kraljevstva SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije (osobito Kosovo, Makedonija, Vojvodina, Crna Gora), tijekom razdoblja između dva svjetska rata bili su izvrgnuti represiji raznih oblika i intenziteta kojom je vladajući režim pokušao skršiti otpor centralizmu i monarhiji, bilo da je oporba bila izražena na nacionalnom, bilo na političkom, bilo na socijalnom planu. Glavni izvršitelji represije bili su žandarmerija i policija te vojska, ali i upravni organi, pa i sudovi od kotarskih predstojništava do pokrajinskih uprava, od najnižih do najviših sudova. Međutim, ni Đelekovčani, kao ni brojni drugi stanovnici Hrvatske nisu odustajali od suprotstavljanja režimu, a osobito je to često, pogotovo na početku postojanja Kraljevstva SHS, bilo izraženo u neizvršenju ili odbijanju izvršenja vojne obveze. O tome, među ostalim, svjedoči i dosje pod brojem I 542/1921 nastao u Sudbenom stolu u Varaždinu, danas sačuvan u Arhivu Hrvatske u Zagrebu u zbirci Razni kazneno-politički spisi. Spisi sačuvani u tom dosjeu govore o dugotrajnoj i vrlo strogoj kontroli kojoj su bili podvrgnuti brojni seljaci u Đelekovcu, njihovu izvođenju pred sud nakon iscrpne žandarmerijske i sudske istrage i suđenjima za događaj koji se zbio 22. svibnja 1921. godine kad su u oslobođanju trojice vojnih bjegunaca koje su žandari vezane lancima vodili na odsluženje vojnog roka ubijena dvojica žandara, osobito omraženih među stanovnicima tog kraja zbog njihove okrutnosti iskazane tijekom 1920. i 1921. godine.

U vrijeme kad se zbio taj događaj u Đelekovcu na području Hrvatske bilo je vrlo mnogo suprotstavljanja izvršenju vojne obveze, kako one o služenju redovnog vojnog roka, tako i one o vojnoj vježbi (koja se obično od određene dvomjesečne pretvarala u četiri i šest mjesечnu). Zbog općeg nezadovoljstva seljaštva s novim režimom uspostavljenim 1918. godine obilježenim strogim centralizmom i vladavinom regenta Aleksandra kao predstavnika karađorđevićevske dinastije, potaknutog još skupoćom osnovnih životnih potrepština, nepovoljnom zamjenom kruna - austrojugarskog novca u dinare - neriješenom agrarnom reformom i osobito vojnom obvezom, izbila je u rujnu 1920. godine velika seljačka buna. Neposredni povod buni u kojoj je sudjelovalo nekoliko tisuća seljaka iz bjelovarsko-križevačke, zagrebačke i varaždinske županije bilo je, do tada nepoznato u Hrvatskoj, žigosanje stoke (konja i volova, te druge krupnije stoke) te popis kola za prijevoz namijenjenih opskrbi vojne komore uz dakako spomenutu obvezu za novake i za starije koji su već bili prošli regrutsku obuku. Ta se seljačka pobuna kao plamen proširila ne samo selima nego i gradovima spomenutih županija, bilo je mnogo sukoba seljaka sa žandarima i vojskom i nakon par dana ugušena je u krvi: u sukobima je ubijeno petnaest seljaka, a bilo je mnogo teže i lakše ranjenih. Na stotine seljaka je nakon skršene pobune uhićeno i podvrgnuto raznim oblicima fizičkog i psihičkog maltretiranja, izvedeno pred sudove i osuđeno na kazne zatvora od nekoliko mjeseci do dvadeset godina. I na strani organa vlasti bilo je mrtvih - deseterica činovnika i

žandara, te ranjenih. Zbog ponašanja vlasti prema seljacima u tijeku same bune i nakon nje, kad je glavno sredstvo ispitivanja krivice za bunu bila batina, u javnosti je bilo mnogo prosvjeda pa čak i u parlamentu u Beogradu. O razmjerima maltretiranja i opravdanosti prosvjeda svjedoči i činjenica da su vlasti u Hrvatskoj naredile obvezatni liječnički pregled uhićenih seljaka kako bi se ustanovile njihove povrede i proveo pravni postupak protiv njih bez fizičkog maltretiranja.

Glavni organizator, točnije rečeno inicijator te bune bila je Hrvatska republikanska seljačka stranka koja je posredstvom svojih povjerenika ili lista "Dom" pozivala seljake da ne udovoljavaju vojnoj obvezi bilo da je pozivala vojnike-novake da se vrate kućama bilo da je zvala na bojkot vojnih vježbi prosvjedujući protiv progona očeva i braće kao i drugih rođaka vojnih bjegunaca koji su stradali kad žandari ne bi uhitili same vojne dezertere. Glavno objašnjenje takvih postupaka bila je nada u uspostavu hrvatske seljačke republike u kojoj neće biti potrebno služiti kralja i ići u vojsku.

Bile su to osnovne činjenice pomoću kojih se može objasniti i spomenuti događaj u Đelekovcu, zatim dugotrajne žandarmerijske istrage i sudski procesi protiv njegovih žitelja tijekom 1921., pa sve do kraja 1940. godine, budući da vlasti ipak nisu uspjele uhititi počinioc ubojstva dvojice žandara. Naime, kako je vladajući poredak silom, u krvi, ugušio seljačku bunu rujna 1920. godine tako je i dalje ponovnim uvođenjem žigosanja stoke i popisom stoke i kola sljedeće 1921., a i kasnije, te oštrim kažnjavanjem odbijanja izvršenja vojne obveze bilo koje vrste, nedvosmisleno pokazao da će silom obračunati sa svakom bunom i svakim otporom, što je, među ostalim, bio i značajan pokazatelj proturječnosti između najvećeg dijela hrvatskog stanovništva i vlasti kako onih u Beogradu tako i onih u samoj Hrvatskoj.

U Đelekovcu je 1921. godine bilo preko trideset vojnih bjegunaca uoči spomenutog događaja, pa su žandari, koji su imali postaju u samom selu, svakako nastojali da taj broj smanje i bili su stalno u potrazi za bjeguncima. Na nalog pukovske okružne komande u Varaždinu i kotarske oblasti u Ludbregu, uhitili su noću između 21. i 22. svibnja 1921. godine vojne bjegunce Franju Varga, Stjepana Radića i Pavla Rašana - a njih su sljedećeg jutra, tj. 22. svibnja oko 10 sati ujutro trebali žandari Franjo Zorman, kaplar stalno u službi u Gornjoj Rijeci i Ivan Božić iz žandarmerijske stanice u Štrigovi - obojica privremno u službi u Đelekovcu, odvesti u komandu u Varaždinu. Otac F. Varge, Mijo, 47-godišnji imućni seljak, javio se sam da će vojne bjegunce prebaciti svojim kolima u komandu u Varaždinu. Žandari su bjegunce vezali lancima, a zatim naoružani puškama sjeli iza njih u kola. Na izlazu iz sela, oko kilometar dalje od posljednjih kuća, a dva kilometra od žandarmerijske postaje, kola i žandare napalo je oko desetak muškaraca. Došlo je do pucnjave. Pucali su i napadači i žandari. Žandari, očito iznenađeni, bili su prespori. Ubijeni su hicima iz vojničke puške. I među napadačima bilo je ranjenih, ali su oni uspjeli odvezati bjegunce i zajedno s njima povući se iz sela. Na mjestu događaja odmah se skupila veća grupa seljana, muškaraca, žena i djece. Mijo Varga je zajedno s ubijenim žandarima, koji su ubijeni dok su sjedili na kolima, krenuo prema žandarmerijskoj postaji. Za njim je krenula i spomenuta grupa seljana. U žandarmerijskoj su postaji bili samo komandir Dragutin Karan i Marko Jurić, žandar. Prestrašeni, oni su se povukli u postaju i M. Varga ih je ušavši u kuću uspio obavijestiti o događaju. Tijela ubijenih žandara zajedno s kolima ostavio je pred postajom i vratio se svojoj kući. Kasnije, tijekom dana, D. Karan je pozvao pomoć iz Ludbrega. Oko 6 sati navečer stiglo je pojačanje od sedam žandara, koji su odmah počeli s istragom. Tek sutradan na izvještaj kotarskog predstojnika iz Ludbrega veliki župan u Varaždinu odredio je da državni odvjetnik tj. državni tužitelj pošalje u Đelekovec suca istražitelja. Njemu se pridružio i sudbeni vijećnik, poslan od Sudbenog stola u Varaždinu. Sljedećeg dana, tj. 24. svibnja u Đelekovec je stigla i liječnika komisija koja je izvršila razudbu

leševa ubijenih žandara. Započela je službena istraga. Izvršena je rekonstrukcija događaja, ali počinioci nisu odmah utvrđeni. Počinioci su tek nakon duge istrage identificirani, iako ostaje pitanje jesu li doista utvrđeni pravi počinioci zato što je glavno sredstvo doznavanja činjenica i ovdje bila - batina. O tome svjedoče sljedeće činjenice.

Najprije su uhićeni kao sumnjivi Mijo Varga, otac vojnog bjegunca F. Varga, te Ivan Čoklica, 24-godišnji seljak, koji je pred žandarmerijskom postajom vikao: "Dolje, batinaši". Varga i Čoklica su poslani odmah u istražni zatvor u Varaždinu. Tužitelju se očito jako žurilo jer je već 1. lipnja 1921. god. podigao optužnicu protiv njih okrivivši ih da su znali da se sprema napad i ubojstvo žandara. Mjesec dana kasnije - 1. srpnja - što govori i o žurbi Sudbenog stola u Varaždinu - održana je sudska rasprava protiv njih. No, ni tužitelju niti sudu nije uspjelo dokazati da su oni u bilo kakvoj vezi s napadom i ubojstvom žandara, pa su morali istoga dana biti pušteni. Bio je to prvi sudski proces vezan uz događaj od 22. svibnja 1921. godine.

Nakon toga vlasti su, u nastojanju da Franju Varga svakako prisile na izvršenje vojne obveze, pokušale utvrditi krivicu Mije Varga za taj neposluš. Od strane vojne komande u Varaždinu Mijo Varga je bio proglašen krivcem za neizvršenje vojne obveze njegova sina s motivacijom "da je on dužan kao njegov otac i starešina zadruga, da ga uputi u ovu komandu". Bile su to odredbe srbijanskoga vojnog zakona potpuno nepoznate u Hrvatskoj. Od optužbe i krivice te vrste M. Varga je oslobođen tek potkraj 1921. godine kad je općinsko poglavarstvo utvrdilo da je M. Varga imućan seljak, dobra vladanja i da nikako ne može biti odgovoran za ponašanje svog sina koji je pobjegao u Mađarsku.

Batinjanje seljaka i ispitivanja čak i djece omogućila su vlastima da dođu do imena nekolicine napadača. Bili su to vojni bjegunci, koji su osumnjičeni kao inicijatori i izvršioци napada na žandare. Naime, u svom dopisu od 11. lipnja općinsko poglavarstvo Đelekovec izvijestilo je Sudbeni stol u Varaždinu da se vojni bjegunci Tomo Sabol, Ivan Mihalec, Franjo Rašan, Stjepan Pavlič - rođeni 1899. godine, te Pavao Petrić, rođen 1898, kao i Tomo Gjureta, Stjepan Mije Kadlija i Ivan Kadlija - svi rođeni 1900. god. nalaze u bijegu. Oni su skriveni kod rođaka u općini Drnje, osobito u Torčec Botovu i Legradu. Smješteni su po klijetima u vinogradima ili su u šumama. Neki su od njih pobjegli u Mađarsku. Uz to, u dopisu općinsko poglavarstvo ističe da među njima treba tražiti glavne krivce za ubojstvo žandara. Zbog svega toga Sudbeni stol u Varaždinu za njima je raspisao tjeralicu 15. srpnja 1921. god. Istraga kako sudska tako i žandarmerijska samo je na neko vrijeme zapela.

Potkraj kolovoza 1921. godine općinskom poglavarstvu u Đelekovcu sami su se javili Ivan i Stjepan Mije Kadlija, izjavivši da su pobjegli iz sela zbog žandarskih batinjanja odmah nakon ubojstva Zormana i Božića. Rekli su još da su pobjegli zato što su mislili tako izbjeći izvršenje vojne obveze nadajući se da će u međuvremenu biti uspostavljena seljačka republika pa će biti ukinuta vojna obveza uopće. Porekli su bilo kakvu vezu s ubojstvom i napadom na žandare. Istaknuli su da su u času kad se desio napad na žandare oni bili na putu u Torčec kamo su išli na crkvenu proslavu. Ta njihova izjava vlastima nije bila dovoljna, zato što su pod svaku cijenu htjele pronaći i osuditi napadače na žandare. Zato su Ivan i Stjepan Kadlija kad su došli u Sudbeni stol u Varaždinu 3. rujna 1921. god. s namjerom da riješe sumnje o njihovu sudjelovanju u ubojstvu žandara - uhićeni i odvedeni u istražni zatvor. I u svojoj predstavi sudu 22. rujna ponovili su da su pobjegli iz sela zato "jer su oružnici stali da silom hvataju i lemaju svakoga, koji im ne bijaše po čudi". Tu je njihovu izjavu kasnije, 3. listopada 1921., potvrdio otac Ivana Kadlije kad je na saslušanju rekao da je njegov sin pobjegao od kuće zato što su "oružnici stali hvatati i tući vojne obveznike". Kako se Ivanu i Stjepanu Kadliji nije ništa moglo dokazati što bi ih bilo kako moglo povezati s ubojstvom žandara, oni su obojica 13. listopada 1921. godine pušteni iz zatvora bez ikakve isprike ili naknade za to što su bili u istražnom zatvoru.

Kasnije će Stjepan Kadlija biti ipak izveden pred sud - o čemu će nešto kasnije biti riječi. S njima se dakle postupilo isto kao i s M. Varga i I. Čoklica, koji su proveli u istražnom zatvoru gotovo dva mjeseca bez isprike i bez bilo kakve naknade.

Zatim je 17. lipnja 1922. godine objavljeno da će svim vojnim bjeguncima biti oprostene kazne ako se sami jave na odsluženje vojnog roka - čime su vlasti vjerojatno mislile uhvatiti i napadače na žandare 22. svibnja 1921. godine. No, očito je iz kasnijih događaja da se nitko više nije sam javio. Sudac istražitelj naime 1. srpnja 1922. godine postavlja pitanje općinskom poglavarstvu u Đelekovcu gdje se nalaze Tomo Sabol, Ivan Mihalec, Pavao Petrić, Franjo Rašan i Tomo Gjureta. Posebno ga je zanimalo gdje se nalazi Mijo Gjureta, koji je ipak otišao na odsluženje vojnog roka. Općinsko poglavarstvo odgovara na taj upit tek 16. kolovoza ističući da se Mijo Gjureta nalazi u Negotinu u vojsci, a svi drugi se kriju u vinogradima ili šumama u Mađarskoj. Sudbeni stol u Varaždinu to pitanje postavlja ne samo zbog nastojanja da vojne bjegunce prisili na služenje vojnog roka i uhićenja te kazne za krivce i počinitelje ubojstva Zormana i Božića nego i zato što je u rujnu 1921. godine općinsko poglavarstvo iz Đelekovca tražilo od suda naplaćivanje svote od 22.290 kruna koje su utrošene za opskrbu i smještaj sedmorice žandara što su bili došli kao pojačanje žandarmerijskoj postaji. Bila je to praksa koja se u Hrvatskoj počela provoditi nakon velike seljačke bune u rujnu 1920. godine, praksa koja je ukazivala na svu oštrinu i težinu represija prema seljaštvu u Hrvatskoj. Vladajući režim nastojao je od seljaka naplatiti troškove represije: seljaci su morali izdržavati žandare koji su kundačili i maltretirali ljude po selima, bilo da se radilo o hvatanju vojnih bjegunaca bilo da se radilo o tzv. četovanju zbog istrage o buni. Sve je to ukazivalo, kako su već suvremenici uočili, da je ponašanje velikosrpskog režima na čelu sa dinastijom Karađorđevića prema Hrvatskoj bilo ponašanje okupatora prema pokorenom području pri čemu je vlast zaboravljala da je Hrvatska ušla u Kraljevinu SHS nakon sporazuma o ujedinjenju, a ne nakon osvajanja.

Istraga o ubojstvu žandara u Đelekovcu nastavljena je i slijedećih godina. Niz uhićenika osumnjičenih da su sudjelovali u događaju od 22. svibnja 1921. god. povećan je 1922. godine s Tomom Gjuretom i Stjepanom Pavličem, već ranije spomenutim vojnim bjeguncima. Oni su uhićeni, kako je izvijestila 22. studenog 1922. godine, žandarmerijska postaja u Imbriovcu Sudbeni stol u Varaždinu pod sumnjom da su pomagali vezanoj trojici vojnih bjegunaca 1921. godine. Predani su sudu u Varaždinu tek 16. veljače 1923. godine. Optužnicu protiv njih podigao je državni tužitelj u Varaždinu 23. ožujka 1923. god. s istom motivacijom kakvu je iznijela i žandarmerijska postaja u Imbriovcu. Glavna rasprava protiv njih održana je 26. travnja iste godine. Sud ih je pronašao krivima i obojica su osuđeni na po osam mjeseci zatvora, s tim što je Stjepan Pavlič još istoga dana kao vojni obveznik predan na odsluženje vojnog roka komandi u Varaždinu. Tomo Gjureta pušten je kući zato što mu je izdržavanje kazne na zahtjev njegova odvjetnika odgođeno za šest tjedana. Uz kaznu zatvora bili su osuđeni na solidarno plaćanje kaznenog postupka zato što je sud ustanovio da imaju posjed. Po kraljevoj amnestiji 6. rujna 1923. god. Stjepan Pavlič je oslobođen 2/3 kazne, pa je morao, kad završi vojni rok, izdržati još dva mjeseca zatvora. No, i pored toga on je još jednom bio uhićen i predan sudu u Varaždinu i to potkraj 1927. godine - o čemu će kasnije biti još riječi.

Vlasti i dalje nisu bile zadovoljne istragom i njezinim rezultatima, pa je potraga za počiniteljima nastavljena i dalje. Tako je Stjepan Petrić, jedan od spomenute trojice vojnih bjegunaca koji je trebao biti prebačen iz Đelekovca u komandu u Varaždin 22. svibnja 1921, uhićen u Varaždinu 28. studenog 1923. godine. Istog dana odveden je u kotarsku oblast u Ludbreg, pa odmah zatim u Varaždin. Ovdje je u Sudbenom stolu saslušan 29. studenog 1923. i istoga dana pušten. U dostupnim spisima nema podataka zašto je pušten odmah nakon

saslušanja. Jedino je očito da mu istražitelji nisu uspjeli navesti bilo kakvu krivnju za ubojstvo Zormana i Božića.

U potrazi za počiniteljima ubojstva na dan 22. svibnja 1921. god. izvršenih u Đelekovcu, žandari, pa i sud, poslužili su se i potpuno neutemeljenim insinuacijama, nastalim zbog osвете, protiv Roka Međimurca, seljaka-radnika iz Hlebina, koji je 1921. god. povremeno dolazio u Đelekovec, ali ne i u vrijeme ubojstva. Prema prijavi žandarmerijske postaje u Peterancu od 31. ožujka 1925. god. Međimurec se hvalio 1923. god. da je ubio žandare u Đelekovcu. On je 1. travnja 1925. god. dopraćen sudu u Koprivnici gdje je počeo sudski istražni postupak. Nakon saslušanja brojnih svjedoka, postupak protiv Međimurca završen je tek 1927. godine, kad su uhvaćeni novi osumnjičeni.

Žandarska postaja u Legradu uputila je 27. studenog 1927. god. kaznenu prijavu Sudbenom stolu u Varaždinu protiv Stjepana Vuljaka, 34-godišnjeg seljaka iz Đelekovca, kao i već prije spomenutih Stjepana Kadrije i Stjepana Pavlića pod optužbom da su sudjelovali u grabežnom umorstvu žandara Zormana i Božića, tj. da su ih opljačkali nakon ubojstva. Oni su 14. studenog 1927. god. trebali biti odvedeni iz suda u Ludbregu sudu u Varaždin. U Varaždinu su stigli 15. studenog 1927, a državni tužitelj, nakon što je utvrdio da je S. Pavlić osuđen i amnestiran još 1923. godine, odustaje od optužbe protiv njega. Međutim, S. Pavlić morao je nastupiti izdržavanje dvomjesečne kazne koja mu je nakon amnestije preostala 22. studenog 1927. god. U zatvoru je bio sve do 22. siječnja 1928. god. kad je pušten, pa je tako ta istraga i suđenje u mnogome utjecala na njegov život bez obzira na to što postoji sumnja da li je sud uopće točno utvrdio njegovu krivicu.

Državni tužitelj je 3. svibnja 1928. god. podigao novu optužnicu. Sada su bili optuženi Stjepan Vuljak, Stjepan Kadrija i Bolto Gašparić, 45-godišnji stanovnik Torčeca. Ovaj posljednji uhićen je od strane žandarmerijske postaje u Legradu potkraj studenog 1927. god. pod sumnjom da je pomagao vojne bjegunce i skrivao ih pred žandarima tijekom 1921. i sljedećih godina. Uza nj su bili osumnjičeni i braća Franjo i Josip Picir, ali je državni tužitelj odustao od optužbe protiv njih.

Za atmosferu represija prema seljaštvu u to vrijeme vrijedno je iznijeti fragmente iz predstavke Stjepana Vuljaka, upućene 16. studenog 1927. god. sudu u Varaždinu. Predstavku je sastavio Vuljakov odvjetnik dr. Vjekoslav Gašparec, pa iako je očito da predstavka ne sadrži doslovne riječi tog seljaka ipak pridonosi razumijevanju odnosa seljaka prema žandarima u samom Đelekovcu. Vuljak se na početku predstavke brani od optužbi da je sudjelovao u ubojstvu zato što je u vrijeme izvršenja tog čina bio u svojoj ciglani, jedan kilometar udaljen od mjesta događaja. Naglašava da su pravi počinitelji pobjegli u Mađarsku, te se oženili i ostali. Međutim, pogrešno povezuje sam događaj sa skupštinom Hrvatske republikanske seljačke stranke koja je održana istog dana u Torčecu i na kojoj je Stjepan Radić navodno govorio protiv batinaša. Dalje Vuljak u predstavki kaže ovo: "upitno zločinaštvo na pobijenim žandarima izvedeno lih radi toga što su isti žandari svakom zgodom, kad bi došli u naše selo, silovito provalivali u kuće onih seljaka, kojih su sinovi bili vojni obveznici, a nalazili su se u bjegstvu, pa bi ti žandari onda zlostavljali dotične ukućane, muškarce kundačili i za brkove natezali i čupali ih, da ih tako prisile, da odadu gdje im se sinovi kao vojni bjegunci nalaze, da iz uzmognu uapsiti i nadležnim vlastima predvesti. Kako su pri takvim zgodama najviše stradali nedužni starci, pa i žene i djeca, to je protiv tih žandara u našem selu kao i u drugim susjednim selima pomalo raslo ogorčenje, pa kad je narod na spomenutoj skupštini u Torčincu na dan počinjenja upitnog čina još i govorima pojedinih govornika bio razdraživan proti takozvanih batinaša, nije ni čudi da se ta razdraženost iskalila u formi krvave osвете na spomenutim žandarima, kojih je silu i sve ono što se čulo protiv njih na skupštini taj isti narod

na svojim ledjima osjetio". Bez obzira na ovu grešku povezivanja skupštine na kojoj da je govorio S. Radić - jer kako je već rečeno sam se čin ubojstva dogodio ujutro oko 10 sati kad se skupština svakako još nije mogla održati - cijeli opis žandarskog uredovanja, pogotovo kad se usporedi npr. s njihovim nastupanjem u velikoj seljačkoj buni rujna 1920. god. i kasnijim hvatanjem vojnih bjegunaca širom Hrvatske, dovoljno rječito govori o brutalnosti žandara u njihovu uredovanju i opravdanom revoltu seljaka. Doduše, valja reći da je Hrvatska republikanska seljačka stranka i njezin vođa Stjepan Radić u to vrijeme imala značajan utjecaj u hrvatskim selima, pa tako i u Đelekovcu, pa je otpor seljaka prema vlastima u mnogome bio potaknut i njezinim djelovanjem.

Nakon preslušanja brojnih svjedoka u toku istražnog postupka, glavna rasprava se imala održati 13. srpnja 1928. godine. Nakon te raprave, ali ne i završetka cijeloga sudskog procesa, Stjepan Kadija je na zahtjev svog odvjetnika dr. Stjepana Košutića pušten iz zatvora. Pušten je i Bolto Gašparić. Nastojanja dr. Vjekoslava Gašparca da i njegov branjenik Stjepan Vuljak bude pušten, nisu urodila plodom. Kako na tu glavnu rpravu nisu došli svi pozvani svjedoci, od kojih su neki tijekom istražnog postupka optuživali, a neki branili Vuljaka i Kadiju, glavna rasprava je odgođena za 27. rujna 1928. god. Niti na tu raspravu nisu došli svi pozvani svjedoci, pa je nova održana 6. listopada te godine. Stjepan Kadija i Bolto Gašparić su oslobođeni optužbe, a Stjepan Vuljak je osuđen na kaznu tamnice (što je bila teža kazna od kazne zatvora) u trajanju od tri mjeseca. Ta mu je kazna odmah amnestirana na rok od 5 godina uvjetno, tj. ako u roku od pet godina ne učini ništa što bi ga moglo teretiti i zbog toga bi mogao biti pozvan na sud, kazna će se brisati. Znakovita je i kazna tada izrečena Vuljaku - jedan dan posta - kao memento na učinjeno djelo. Tu vrstu kazne sudovi su u to vrijeme često izricali osobito seljacima - tako npr. sudionicima seljačke bune. Vuljak je bio osuđen i na plaćanje 50 dinara biljega kao pristojbu za suđenje. Iako su de facto sva trojica bila puštena iz zatvora i oslobođena od kazne, nitko ih nije pitao kako su izdržali žandarmerijski istražni postupak, pa zatim i sudski zatvor. Njihov slučaj, kao i primjeri brojnih drugih građana, a osobito seljaka, pokazuje kako su osumnjičenici bili nemoćni pred žandarmerijskim, upravnim, pa i sudskim organima iako su se Kraljevstvo SHS, pa i Kraljevina Jugoslavija hvalili svojim zakonima.

Na kraju tu ocjenu potvrđuje i zahtjev Banske vlasti Banovine Hrvatske, kao posljednji dokument u dosjeu I 542/1921 upućen je 18. svibnja 1940. godine Sudbenom stolu u Varaždinu u kojem je zatražena istraga protiv Ivana Mihaleca i drugova zbog ubojstva žandara na dan 22. svibnja 1921. god. Taj zahtjev nije izvršen, pa je i dalje ostalo otvoreno pitanje tko je zapravo ubio te žandare.

Međutim, kako to pokazuje cijeli dosje I 542/1921., kako to potvrđuju i do sada kronološki navedeni podaci o pojedinim sudbinama đelekovečkih seljaka osumnjičenih i izvedenih pred sud u Varaždinu i Koprivnici, nedvojbeno je da je vladajući poredak u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, posebno oštro reagirao na svaki pokušaj otpora seljaštva u Hrvatskoj, ali isto tako da nije uspio ugušiti oporbeni duh toga najbrojnijeg dijela hrvatskog stanovništva.

IZVORI I LITERATURA:

Arhiv Hrvatske, Razni kazneno-politički spisi, SSV I 542/1921.

Dragutin Feletar, *Ekonomsko-socijalne prilike u Podravini međuratnog razdoblja*, Miškina, život i djelo, časopis Kaj, 1-II/1987., 79-90.

Mira Kolar-Dimitrijević, *Socijalna i politička angažiranost Mihovila Pavleka Miškine*, na i, mj. str. 91-117 (gdje je spomenuta i druga relevantna literatura).

Bosiljka Gnjatović, *Izveštaj bana dra. Matka Laginje o pobuni seljaka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj rujna 1920. godine*, Časopis za suvremenu povijest, I/1992 (u štampi).

Ista, *Represije vladajućeg poretka prema seljaštvu u Hrvatskoj 1918.-1921. godine*, na i, mj. II/1992, (u tisku), tu je navedena ostala relevantna literatura.

Medjutim sam ovih dana radi te iste stvari ponovno uhapšen i stripan u istražni zatvor, premda sam uvijek od dana počinjenja pa do neki dan bio kod kuće, i tamo se bez brige bavio svojim poslovima.

Da ja nisam počinitelj upitnoga čina, i da se upitne zgrade nisam nalazio pri samom činu već gotovo više od jednog kilometra daleko od kritičnog mjesta, posvjedočiti će Mijo Sabo iz Gjelekovca a i foringaš Stjepan Varga iz Torčeca, koji je zandarme na svojim kolima vozio, pa molim da se isti o tom preslušaju, pa će oni svojim iskazima potvrditi moj ali bitan dio istine u et...
Pravi počinitelji, njih trojica, u koliko je u našem selu o tom proširena fama, utekli su vanam poslije čina preko granice u Mađjarsku, tamo se za kratko vrijeme oženili i osnovali svoja gospodarstva, pa to mogu potvrditi svi seljani našega sela, koji će ujedno posvjedočiti i to, da je upitno zločinstvo na pobijanim zandarmima izvedeno lih radi togan što su ti isti zandarmi svakom zgodom, kad bi dosli u naše selo, sišalovito provlačili u kuće onih seljana, kojih su sinovi bili vojnici obvezanici, a nalazili su se u bjegstvu, pa bi ti zandarmi onda zlastavljali dotične okučane, muškarce kundačili i za brackove natezali i čupali ih, da ih tako prisile, da odadu gdje im se sinovi kao vojnici bjegunci nalaze, da ih uzmognu uapšiti i nadležnim vlastima predvesti...
Kako su pri takvim zgodama najviše stradali nedužni stardci, pa i žene i djeca, to je protiv tih zandarma u našem kao i u drugim susjednim selima pomalo raslo ogorčenje, pa kad je narod na spomenutoj skupštini u Torčecu na dan počinjenja upitnog čina još i u govorima pojedinih govornika bio razdraživan proti tako zvanih batinaša, nije ni čudo da se ta razdraženost iskazala u formi krvave osvete na spomenutim zandarmima, kojih je silu i sve ono što se čulo protiv njih na skupštini taj isti narod na svojim ledjima osjetio...
Kakoo ja si tim svim nisam imao nikakove veze, niti interesa, i kako sam se upitne zgrade nalazio tako da-

leko od mjesta čina, da je upravo najveća nemogućnost, da
ni je na bilo na kakav način i kako savršenom predstvom
mogao kod tog čina sudjelovati, to je svaka sumnja protiv
mene potpuno neosnovana.

Medjutim po kraj toga ja sam glasom
uvjerenja općinskog poglavarstva u Gjelekovcu od 16. novembra
1927., br. 4629 otac četvoro maledobne djece od 2-10 godina
starosti, sa vrlo malim posjedom, se sam stina istom sagradio
kućicu, koju građnju još do danas nisam potpuno svršio, te joj
majkaju vrata i prozori, i kako nemam na životu osim svoje žene,
koja je i sama pri slabom zdravlju, upravo nikoga, na mene
muškoga, koji bi se za ovu moju djecu barem kroz iauću zimu
mogao brinuti, to ovoj mojoj obitelji, nepripravljenoj za zim-
ski život i bez krova nad glavom, prijeti velika pogibao i bije-
da, budem li ja kao hranitelj iste morao i nadalje čamiti u is-
tražnom zatvoru, na temelju puke sumnje i neprovjeran iskaza
saslušanih osoba.

Ja sam u Gjelekovcu stalno nastanjen,
tamo imam svoju obitelj i posjed, koji bio, kakav takav, ipak
nisam nikada na dulje vremena ostavljao, pa ga ni sada kad sam
osumnjičen tako teškim zaočinstvom nebi ostaviti mogao a ni htio
jer nisam kriv i jer imam dovoljno dokaza za svoj alibin, pa sto-
ga nepredleži mogućnost da bi ja mogao uteći i se krivati se, pak
stoga molim po svom iskazuom branitelju.

Slavni sude izvoli iz gornjih razloga
moj istražni zatvor dokinuti i dati mi, da se iz slobode branim.

Stjepan Vuljak

molba za izvinu istražnog
zatvora. Objava u oglasu
jer je pošt. molitelju temeljem
5171 Kp. obzirom obilježja
istražni zatvor

I 542/21
Molba
V. Razdinu -
Molba
Stjepana Vuljak iz Gjelekovca po
branitelju dr. Vjekoslavu Gašpa-
rac, advokatu u Varaždinu
ODVJETNIK
DR. VJEKOSLAV GAŠPARAC
VARAŽDIN

Otvoriti obilježja molitelja na
muke zbog koje gospođa
u Varazdinu

Kravčević
22/11-27
Rug. Slavica

30. 11. 27
2. 11. 27

I 542/21
kojom moli da ga seпусти
iz istražnog zatvora da
se iz slobode brani.
D. P. 15-27
D. P. 15-27
D. P. 15-27
D. P. 15-27

net. Horvat

< >
Zaščitnik

Melba Štepana. Mije
Kadije na dugme
istrajnog zatvora Štepan
Kadije otkriva se nuvožno
s razloga jer je protiv
Štepana Kadije istrajem
istrajni zatvora Mije
Kadije novari (171/21)
Borovod moliteljma
na rube branitelja
G. D. G. Gasparka u
Kardnu.

28/12/21
Gaspark
Štepan
Kadije

KR. SUDBENI STOL U VARAŽDINU
dne 28/12/21
T 542/1921

Slavnom
Kr. sudbenom stolu kao kaznenom
sudu

Melba
Varaždinu.

< Melba

Stjepana i Mije Kadije iz Gje-
lekovca, po branitelju odnosno
zastupniku dr. Vjekoslavi Ga-
šparcu, advokatu u Varaždimu

Melba

T 542/21

kojom prijavljuje punomoć
svoga branitelja i mole
kao unutra. -

29/12/21
29/12/21
29/12/21
Kadije

Slavni sude!

194 137

Moj sin Stjepan Kadija u apšen je zajedno sa Stjepanom Vuljakom zbog sumnje da je i on sudjelovao godine 1921. u Gjelekovcu kod onog slučaja, kada su neki seljani toga sela napucali dvojicu žandara, i pri tom ih ranili, zbog čega su isti nakon toga umrli.

Moj sin pritom djeletvorno sudjelovao nije, već je samo istanovite daljine, idući slučajno u isto vrijeme sudjednom stazom na skupštinu odnosno svečano otvorenje prosvjetnog društva u selo Torčec kod Gjelekovca, pri kojem je tada i sam Stjepan Radić kao predsjednik Hrvatske Seljačke Stranke osobno sudjelovao, na taj događaj naišao te ga poput mnogih drugih samo promatrao, kako to i proizlazi iz iskaza već preslušanih a i mnogi drugih još nepreslušanih svjedoka.

U ostalom u koliko ipak možda donekle i terete izkazi već preslušanih svjedoka, to ti izkazi proizlaze lih iz osvjete tih svjedoka, koja osveta ima svoj uzrok u tome, što su isti svjedoci prije spomenutog nesretnog slučaja a i posljednjih par godina zajedno sa mojim sinom bili u lovskom društvu, pak su pred godinu i pol iz tog društva zbog društvenog nereda iz društva izbačeni, i sad se misle na ovaj način mome sinu osvetiti.

Spomenuti moj sin je već oko 6 tjedana radi rečenog događja u istražnom pritvoru.

Kako ja posjedujem preko 20 jutara zemlje, sa jednim velikim gospodarstvom, pri kojem naročito sada u zimni potrebujem neprekidno više radnih sila, kojih u ovo doba

STAVAN MIHA
BAROŠ

nije moguće ni za novac dobiti, upućen sam radi toga samo na pripomoć moje djece, naročito na sina Stjepana.

Ja imam 4 djece i to: spomenutog Stjepana zatim Ivana, koji je ali samo stalni, postolar i za poljoprivni rad potpuno ne sposoban, zatim Franju, koji je ali sada u vojništvu i kćer Baru, koja je izudata iz kuće za Stjepana Palčića, pa sam tako upućen samo na radnu snagu u apšenoga Stjepana, tim više što ni ja ni moja žena Ana nismo kadri sami se oko našeg gospodarstva brinuti, jer smo u visokim godinama starosti, a po kraj toga i pri vrlo slabom zdravlju.

Kako dosadanji izkazi svjedoka, kako je gore rečeno, ne terete nikako ili barem ne toliko, koliko je potrebno da uzmognu predležati propisani uvjeti za njegov obilgatniji istražni pritvor, i kako moj sin Stjepan ne samo radi svojih roditelja i našeg velikog gospodarstva već i iz tog razloga, što se nimale ne smatra krivim, u teret mu upisanog čina, buduć kod istoga nikako osim kao očevida sudjelovao nije, to pravda i zakon dozvoljava, da se isti može iz tog pritvora pustiti da se iz slobode brani, bez bojazni da bi u tom slučaju on budi pobjegao budi na svjedoke djelovao ili tragove o zločinstvu nastojao sakriti.

Usljed toga po svom iskazanom zastupniku uz supotpis Stjepanov u kojem slučaju ova punomoć vrijedi za potonjega kao punomoć branitelja molim:

Slavni sude izvoli iz gore navedenih razloga Stjepana Kadiju iz istražnog pritvora pustiti, i dozvoliti mi da se iz slobode brani. U koliko pak slavni sud nebude bio ovaga misljenja, to sam ja kao njegov otac, za slučaj da se Stjepana Kadiju bude htjelo pustiti na slobodu, pripravan kod ovo suda položiti sigurnost novcama u iznosu koji sam sud u tu svrhu potrebnom pronadje, pa molim da me se o tom na ruke našeg zastupnika odnosno branitelja obavijesti.

Mlje Kadija.

Glavni sud

U našem kaznenom predmetu radi zločina umor-
stva određena je odlukom od 9. VI. 1928.br.I.542./1921., glav-
na rasprava proti nama na dne 13.srpnja 1928.

Na tu raspravu kao svjedoci optužnice pozvani
su već u optužnici imenovane neke osobe, koje su već tekom istra-
ge padale takove iskaze, koji su ili posve oprečni pravom i istin-
skom stanju stvari, ili se temelje na osveti naročito protiv me-
ne Stjepana Kadije.

Uslijed toga osječajući potrebu, da temeljito
izvedemo našu obranu i da oborimo temelje optužnice prisiljeni
smo zamoliti, da se na istu raspravu pozovu i preslušaju svje-
doci obrane i to za nas obojicu: Stjepan Pavlič, Mijo Varga, te I-
van Kadija, svi iz Gjelekovca, koji će posvjedočiti naročite po-
tonji za mene Stjepana Kadiju, da mi nismo nikako sudjelovali
pri upitnom umorstvu, niti prigodom samog izvedenja kao i ni
neposredno iza toga, već da sam ja Stjepan Kadija kroz cijelo
vrijeme događaja bio u društvu sa svedokom Ivanom Kadijom
daleko od mjesta čina i od gomile svijeta kao i od samih napa-
dača, da nismo imali nikakvoga oružja, te da se nismo priključi-
li ne samo napadačima, nego ni gomili svijeta kao ni samim ko-
lima, i da nismo ničim i nikako dirali u pogimule žandarme.

Okolnost, da su protiv mene Stjepana Kadije, svje-
doci optužbe svjedočili lih objesti i osvete radi, potvrditi će
Stjepan Ganžulić i Stjepan Medjimurec iz Gjelekovca te Vinko
Seleščak iz Malog Potoka kod Gjelekovca, pred kojima su naro-
čito svjedoci optužbe: Mara Čoklica, Mijo Guinec, te Stjepan
Čoklica još prije poveljenja istrage proti meni izjavili i za-

IZJAVNA SVJEDOKOVA
SVJEDOKOVA

prijetili se da, ako budem što god protiv njih radi nepovlasnog lova kod kotarske oblasti u Ludbregu svjedočio, da će i mene Stjepana Kadiju, "zamočiti i prijaviti me, da sam i ja sudjelovao kod predmetnoga umorstva."

Za razjašnjenje potonjega navodim sljedeće:

Prije poveljenja istrage protiv mene Stjepana Kadije nekoliko je naših seljana imalo u zakupu lovački hatar kod Gjelekovca.-

U to lovište ali često je puta zalazio i Stjepan Čoklica sa još nekima te nanašali zakupnicima lova veliku štetu, loveći divljač potajno na svoju korist.-

Ja sam ovo zakupnicima lovišta saopćio, kao njihov drug, pa su oni protiv Stjepana Čoklice, Ivana Gulinec, sina Mije Gulinec i njegovih drugova podnijeli kod kotarske oblasti u Ludbregu prijavu, na osnovu koje je bila provedena rasprava, i oni sudjeni i puške im oduzete baš na temelju mogega iskaza, kojega nijesam htio promijeniti, niti nakon njihove prijetnje, da će me "zamočiti i prijaviti, kao da sam i ja sudjelovao kod predmetnog zločinstva."

Da pako ja Stjepan Vuljak nisam pri tom umorstvu sudjelovao, najbolja je činjenica to, što sam upitne zgrade bio na svojoj ciglani nedaleko od mjesta izvodjenja zločina, zajedno sa svojom trogodišnjom kćerkom Rozom, ^{koju sam} cijelo jutro onoga dana držao na rukama i s njom oko ciglane ili šetao, ili s njom na ledini sjedio pjestujući ju i pazeći na moj građevni materijal, da ga okolo pasuće blago ne izgazi i uništi.-

Tu će okolnost posvjedočiti još osim gornjih i Roza Vuljak iz Gjelekovca.

Molimo stoga po svom već iskazanom branitelju :

Slavni sude, izvoli na raspravu od 13. srpnja 1928. pozvati kao svjedoke obrane te kao takove i preslušati sljedeće: Ivana Kadiju, Stjepana Pavlića, Mijo Varga, Doru Vuljak, zatim Stjepana Ganžulić, Stjepana Medjimurec, svi iz Gjelekovca te Ivana Seleščak iz Malog Potoka kod Gjelekovca.

Roza Vuljak
Stjepan Vuljak,
Stjepan Kadija.-

7
 Zagreb
 Resavajnici su molili
 ravnatelja u njoj pravodudno
 obnove i na ~~ostale~~
 §. 213. i 245. st. 1. na veći
 doznaku, a sad je 13. 0.
 mi je savredodno glavnog
 i pravni presudu oči je
 i po njima u molbi
 djevi nove sudovke
 Stjepana Kadija i Gelekarca
 Stjepana Gavrilica, Stjepana
 Miroslavca i Gelekarca,
 te Stjepana Selevca i Malup
 Otokar Kad Gelekarca
 i naposlakom Stjepana
 i Gelekarca, a to volu
 skrbnosti na sudu
 od njih u molbi
 istaknuli, pa se u tu
 svrhu istim sudovcima
 redaju posebni pozivi.
 O tom se obavješuju
 molitelji po branitelji
 Stjepan, te im. Ovi
 obaveštavaju u Varazdinu

II
 Obravi pravice na gonje
 sudovke (7) na raspisanu
 od 13. 0. mj.

Dat 3/28.
 Stjepan Kadija / 7. srpnja
 Stjepan

KR. SUDBENI STOL u VARAŽDINU
 Primljeno dne 3 VIII 1928
 Broj I glav. broj 542
 Slavn. o. m. 1928 — pril.

Kr. sudbenom stolu kao kaznenom sudu

u/ Varazdinu.

Stjepan Kadija.

Stjepana Kadije i Stjepana Vuljaj
ka po branitelju:

13
√
7

Odredak

na I. 542. / 1921.

Stjepan Kadija

317
 317
 za preslušanje unutra navedenih
 i predloženih svjedoka na ras
 pravi od 13. srpnja 1928.